

**МОТИВАЦИЯТА ЗА ЧЕТЕНЕ – “КЛЮЧ” ЗА
ПОВИШАВАНЕ НА ЕЗИКОВАТА ГРАМОТНОСТ
(НАЧАЛЕН ОБРАЗОВАТЕЛЕН ЕТАП)**

Ренета Минчева

Summary: Reading is regarded as a ‘key’ to improving language literacy in primary school age. Motivation for reading is brought forward. It is bound up with advantages of interactive educational process.

Key words: language literacy, primary school age, reading, motivation, interactive educational process

1. Езиковата грамотност на българските ученици – предизвикателства

Думата „грамотност” се употребява в смисъл и на езикова грамотност (literacy), и на математическа грамотност (numeracy), а нерядко – и на грамотност в областта на природните науки и технологиите. По този начин грамотността функционира в тесен смисъл (езикова грамотност – literacy) и в широк смисъл (разбиранакато комплекс от грамотности). В основата на езикова грамотност (literacy) са компетентности, свързани с четене и писане на родния език или на езика, официален за дадена държава, но също така и други компетентности (по слушане и говорене).

Езиковата грамотност е основно човешко право, но и основна човешка отговорност. Тя е важен инструмент за личен и за обществен просперитет [3, 3]. Езиковата грамотност е „... продължителен и непрекъснат процес на обучение и/или учене, който позволява на

човека да постигне целите си, да развие знанията си и потенциала си, както и да участва пълноценно в общността и в обществото, към което принадлежи” [5, 3].

„През последните години различни фактори провокират актуализирането на тази тема у нас – постиженията на българските ученици в националното външно оценяване и в международните изследвания, както и констатирането на пряка зависимост между равнището на грамотност и социално-икономическите и демографските реалности. Показателна за значимостта на проблема е и репозицията в научния дискурс в областта на езиковото образование. Фокусът на внимание се измества от граматично ориентираното обучение към „утрешното обучение” – прагматичното (комуникативно ориентираното) обучение” [3, 3].

Тъй като четенето е важен инструмент за насърчаване и повишаване на грамотността на българския ученик [5. 6], ще представя проблема от тази гледна точка.

2. Четенето – „ключ” за повишаване на езиковата грамотност (начална училищна възраст)

Обикновено четенето се определя като рецептивна речева дейност, изискваща разпознаване на езикови елементи във възприеман текст. Наред с това обаче то „... е активен и продуктивен процес, при който читателят конструира значения – прилага общите си познания за света и изгражда и проверява хипотези за значението на четивото”[4. 321].

Формирането на четивната грамотност на малкия ученик се обвързва с изграждането на две основни групи умения:

- ✓ умения за декодиране (техника на четене);
- ✓ умения за разбиране на прочетеното (съзнателност при четене).

Тези две групи умения са свързани. Съзнателността е цел на четенето, а техниката на четене – средство за постигане на целта.

При техниката на четене се извършва преход от графичната форма на думата в звукова – разпознават се буквите, последователността в думите, правилата за съотнасяне между звукове и букви, граматическите и семантичните особености на думите. Този преход е декодиране, тъй като се работи с две знакови системи – буквена и звукова, и се овладяват умения за преход от едната в другата.

Разбирането е в основата на четенето като процес на комуникация. Осъществява се чрез извличане и интерпретация на вложената в текста информация на различни нива – буквално, интерпретативно, критично, творческо разбиране (по П. Бърнс). Конструира се значението на текста, достига се до смисъла, а често и до нови прозрения и се постига комуникация между четящия и автора.

Важният извод за училищната практика е:

✓ четенето включва множество различни умения, но като дейност то съществува, ако всички умения се изпълняват в интегрирано цяло. По тази причина техника на четене и разбиране на прочетеното се формират в единство още от началото на оgramотояването в 1. клас.

Става ясно, че четенето е категория, свързана с комплексни множества от умения. От това следва, че целенасочената грижа за формиране на четивна грамотност започва в условията на началното оgramотояване, но постигането на устойчиви и удовлетворителни резултати изисква образователни усилия и постоянство до края на 4. клас.

Актуалност добива въпросът:

✓ как в този дълъг и нелек образователен процес да пробудим у детето искрено желание да чете.

3. „Преподаването” на мотивация за четене – основна задача на началния учител

Мотивацията за учебна дейност е система от мотиви за учене или вътрешни подбуди, главно осъзнати, по силата на които ученикът усвоява знания и умения, формира навици и привички, изпълнява учебните си задължения и учебни дейности, насочени към развитие, усъвършенстване и самоусъвършенстване на способностите и личността му [2, 293]. Като всяка мотивация, и мотивацията за учене може да бъде външна и вътрешна. Например за детето външната мотивация за учене се изразява в желание да направи впечатление на някого, да получи награда и др. под. Когато у ученика е налице потребност да се справя добре с учебния материал, да бъде успяващ и т.н., говорим за мотивираност за действие/за учене. Мотивацията за учене е в основата на формиране на нагласа („установка“) за учене. С други думи, за да се формира нагласа за учене, би трябвало

да се помогне на ученика „да види“, да приеме ученето като потребност. В сравнение с мотивите нагласата се намира по-дълбоко в психиката на личността и е много по-сложна от тях.

Върху мотивацията и нагласите на учениците да учат влияят различни фактори – обективни и субективни [1, 329–330]. „Използването на потребностите от личностен характер като мотиви за учене би следвало да бъде част от стратегия на учителя за управление на мотивацията за учене. Процесът е значително по-лесен в един интерактивен учебен процес, при който се използват междуличностните взаимоотношения като средство и фактор на управлението на мотивацията за учене” [1, 333]. Реализират се всички важни характеристики на човешкото учене, които са в основата и на мотивацията на учениците за учене:

- ✓ желанието да учиш и да успяваш;
- ✓ ученето чрез действие;
- ✓ положителните чувства;
- ✓ придаването на смисъл (осмисляне/ „асимилиране“ на новото знание).

4. Изводи

4.1. Езиковата грамотност е фундаментално човешко право, но и фундаментална човешка отговорност. Има решаваща роля за възможностите на индивида да се учи и развива непрекъснато и да живее отговорно и успешно. Тя е важен фактор за просперитет на обществото, тъй като съществува пряка връзка между равнището на езикова грамотност и социално-икономическите фактори.

4.2. Четенето е „ключ“ за насърчаване и за повишаване на грамотността. Тъй като става дума за категория, свързана с комплексни множества от умения, формирането на четивната грамотност на малкия ученик е продължителен и нелек образователен процес.

4.3. Актуален за училищната практика е един въпрос. Той е: от къде да започне формирането на четивна грамотност в начална училищна възраст – от изграждането на умения за декодиране, от изграждането на умения за разбиране, от синхронното изграждане и на двете групи умения. Всъщност преди всичко учителят трябва да започне с „преподаването“ на любов към четенето.

4.4. Използването на потребностите от личностен характер като мотиви за учене би следвало да бъде част от стратегия на учителя за управление и на мотивацията за четене. Процесът е значително по-лесен в един интерактивен учебен процес. В него се проявяват всички важни характеристики на човешкото учене, които са в основата и на мотивацията на учениците за учене: желанието да учиш и да успяваш; ученето чрез действие; положителните чувства; придаването на смисъл.

ЛИТЕРАТУРА

1. *Гурова, В.* Управление на нагласите и мотивацията на учениците за учене. – Педагогика, 2014, № 3.
2. *Десев, Л.* Речник по психология. София, 1999.
3. *Мандева, М.* Формиране основи на компетентност за писмена пре-разказна дейност на първия (българския) език – начален етап на основната образователна степен. Автореферат на дисертация за присъждане на научната степен „доктор на науките”. В. Търново, 2014.
4. *Мандева, М., Кънева, П.* За четенето и езиковото образование на утрешния ден (1. – 4. клас). – Български език и литература, 2015, № 1.
5. *Национална стратегия за насърчаване и повишаване на грамотността – 2014–2020.* (2014). Проект на МОН. <www.mon.bg> (15. 01. 2015).

LITERATURA

1. *Gyurova, V.* Upravlenie na naglasite i motivatsiyata na uchenitsite za uchene. – Pedagogika, 2014, № 3.
2. *Desev, L.* Rechnik po psihologiya. Sofia, 1999.
3. *Mandeva, M.* Formirane osnovi na kompetentnost za pismena prerazkazna deinost na parviya (balgarskiya) ezik – nachalen etap na osnovnata obrazovatelna stepen. Avtoreferat na disertatsiya za prisazhdane na nauchna stepen „doctor na naukite“. V. Tarnovo, 2014.
4. *Mandeva, M., Kaneva, P.* Za cheteneto i ezikovoto obrazovanie na utreshniya den (1. – 4. klas). – Balgarski ezik i literature, 2015, № 1.
5. *Natsionalna strategiya za nasarchavane i povishavane na gramotnostta – 2014 – 2020.* (2014). Proekt na MON. www.mon.bg (15. 01. 2015).